

Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України
відділ історії зарубіжної філософії
сектор історії східної філософії

24 квітня 2018, 16:00
к. 327

СЕМІНАР ДОСЛІДНИКІВ СХІДНИХ ФІЛОСОФІЙ

Засідання СХІV

**Тема засідання:
«Поняття “бгакті” в індійській
релігійно-філософській культурі»**

Доповідач:
Богдан Виниченко,
незалежний дослідник

ЗАПРОШУЄМО УСІХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ!

Див.:

www.tdsf.kiev.ua/

http://community.livejournal.com/ukr_asia_philos

<http://www.facebook.com/OrientalPhilosophiesSeminarKyivUkraine>

ТЕЗИ

Сьогодні у популярній літературі, традиція бгакті асоціюється переважно з послідовниками бога Вішну, а в академічних дослідженнях не вайшнавським течіям бгакті присвячується вкрай мало уваги. Велика популярність ідей гаудія-вайшнавизму на Заході в останні десятиліття послужила причиною формування одностороннього розуміння релігійно-філософського явища бгакті як суто вішнуйтського. Але шлях відданого та емоційного служіння богові, яким є бгакті, ми можемо зустріти у шиваїзмі, шактизмі та навіть у сикхізмі.

Слід зазначити, що традиція бгакті по своїй суті є монотеїстичним напрямком, який направлений на поклоніння одному, головному богові чи його абсолютній, безособовій формі. У бгакті самовідданість та любов до бога є ключовими факторами духовної досконалості.

Вперше у філософському контексті поняття «бгакті» ми можемо зустріти у «Бгагават-гіті» та двох мага-пуранах: «Бгагавата-пурані» та «Падма-пурані». Отже, витoki філософського трактування цього поняття торкаються, щонайменше початку та середини I тис. н. е., часу до якого академічне джерелознавство відносить формування цих літературних пам'яток.

Широкої популярності концепція «бгакті» починає набирати приблизно з V ст. н. е. Південна Індія того часу, у лоні якої почав розвиватися рух бгакті, мала помірне відношення до різних релігійних течій і послужила сприятливим чинником для розвитку літератури та філософії у постведійський період. Найяскравішими представниками бгакті у цей період були наянари (шістдесят три поети шиваїтського спрямування та альвари (дванадцять поетів вішнуйтів). Вони були містиками, які написали безліч гімнів, присвячених богам Шиві та Вішну. Однією з особливостей їхньої творчості було особливе, незвичне на той час відношення до бога. У чотирьох Ведах до божества, зазвичай, звертаються відсторонено, але з повагою. А у поезії наянар та альвар відношення до бога має характер близьких відносин – до бога ставляться як до батька, друга чи навіть коханого. Однією з важливих причин популярності цієї течії на півдні Індії слугувало те, що поети-бгакти писали не санскритом, мовою культовою та науковою, а на народній, тамільській мові. Також слід зазначити, що бгакті проповідувало універсальний духовний шлях, який підходив для всіх соціальних прошарків, завдяки чому він користувався особливою популярністю серед представників всіх і, особливо, нижчих каст.

Приблизно з VII ст. н. е. набирає популярності шактійська традиція бгакті, у якій віддане служіння скеровувалось на жіночий аспект бога. Служіння богові як всесвітній матері мало зародки ще у тантричному шиваїзмі, але найбільш самостійно ця концепція विकристалізується наприкінці I тис. н. е. Її суть виражається у тому, що чоловіче божественне начало без жіночого не має творчої сили та є пасивним, чи то взагалі вважається єдиною вселенською силою. Ця традиція головним чином представлена у Девібгагавата-пурані та Саундарья-лахарі.

Одним із перших з-поміж представників традиції бхакті, які не приймали ортодоксальний індуїзм з авторитетом, заснованим на Ведах, були шиваїти

лінгаяти. Акка Магадеві (XII ст.), як одна з найяскравіших представників цього напрямку, проповідувала його у своїй поезії.

Значного філософського обґрунтування рух бгакті отримав у творчості Рамануджі. На відміну від Шанкари він стверджував, що бгакті-йога є головним шляхом до порятунку від сансари. Неперервна зосередженість на Богові та віддане йому служіння може підняти людину над прірвою невігластва.

Але найбільшої популярності та значного релігійно-філософського розвитку бгакті досягло у XV—XVI ст.

Мусульманське вторгнення на північ Індії та поступовий культурний вплив ісламу почався ще з VII ст., але тільки за часів імперії Великих Моголів у XV—XVI ст. створилися умови, в яких індуїзм вимушений був реформуватися.

Теологічна дискусія, яка зав'язалася між мусульманськими та індуїстськими теологами, мала значні наслідки для розвитку індійської філософії, сильно вплинула на подальший розвиток культури Індії та спричинила появу нових релігійних утворень, наприклад сикхізму.

Схожість ідей бгакті з суфізмом значною мірою вплинуло на формування літератури бгакті того періоду. Однією з її ключових особливостей було те, що вона писалася народними мовами.

Важливо згадати:

Лалешварі або Лал-дед, яка, будучи шиваїкою, була однією з перших поетес бгакті, у творчості якої можна помітити суфійські ідеї.

Тукарам написав велику кількість поем та переклав «Бгагават-гіту» мовою маратхі. Особливістю його проповіді було те, що він звертав значну увагу не тільки на любов до бога, але і до людей, які оточують людину по життю.

Дивовижною за своїм складом була поезія Мірабаї, у якій вона у високому почутті любові до Крішні розчиняла свою душу.

Неможливо оминати Тулсідаса, серед творчості якого слід виділити: «Рамачаритаманасу» – епічну поему на основі «Рамаяни», де розкриваються ідеї бгакті; та «Гануман-чалісі» – короткий хвалебний вірш, у якому присутні ідеї бгакті.

Кульмінацією синтезу суфійського ісламу та бгактійського індуїзму було утворення сикхізму. У «Аді Грант Сахібі», їх священному тексті, який був укладений гуру Арджун девом, можна зустріти прямі цитати Румі та інших суфіїв. Також в ньому є багато бгактійських гімнів, уривок поеми Намдева та вищезгаданого Тукарама.

Та коли у проповідях більшості згаданих вище представників бгакті ми спостерігаємо відсутність кастової системи, рівноправ'я жінок, то відродити традиційні індуїстські соціальні та моральні ідеї у бгактійській інтерпретації взялися видатні мислителі бенгальського крішнаїзму Рупа Госвами, Санатана Госвами та Джива Госвами, які були послідовниками ідей та учнями славнозвісного Чайтаньї.

З XVII ст. більшість рухів бгакті приходять у занепад через уніфікаційні тенденції у центральній та північній Індії, коли відбулося часткове витіснення мусульман та установленням Маратхської імперії.

У XIX ст. починається нова хвиля розквіту бгакті, яка триває і понині. Англійська експансія змусила з новою силою розквітнути апологетику індуїзму. Рамакрішна – шактійський бгакт, як один із найвідоміших вчителів того часу, значною мірою вплинув на реформування індуїзму в умовах національної та культурної кризи. Його містичні та філософські пошуки сприяли формуванню ідейного ґрунту для спільного розуміння індуїстської традиції в самій Індії.

Бгактівінода Тхакур, бенгальський проповідник, зміг відродити та адаптувати ідеї гаудія-вайшнавизму до сучасних йому реалій та створити фундамент для проповіді бгактійського крішнаїзму на заході.

Хазур Баба Саван Сінг відродив бгактійське вчення Кабіра та гуру Нанака у Пенджабі та почав активно проповідувати його європейцям, які жили у Індії.

Починаючи з постведійського періоду, бгакті набирає популярності в історії Індії серед представників всіх каст як універсальний шлях до бога. Традиції бгакті по-різному розкривають деякі аспекти «шляху», а об'єктом поклоніння можуть виступати досить різні боги, такі як Шива, Вішну чи навіть Шакті. Спільність ідеї по досягненню бога через віддане йому служіння з відчуттям щирої любові, виступає об'єднуючим чинником індуїзму. На сьогоднішній день бгакті є однією з найпопулярніших та впливовіших течій в індуїзмі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філь Ю. С. Соціальний і культурний контекст діяльності Бгактівіноди Тхакура // Вайшнавська традиція крізь століття. Збірка матеріалів IV та V Міжнародної релігієзнавчої школи «Вайшнавська традиція крізь століття» 2014–2015 років. Луцьк, 2016. – Вип. 2. – С. 81–92.
2. Барт А., Религии Индии, М., 1897.
3. Ванина Е. Ю. «Просвещенные философы» и «сотоварищи Иисуса»: первый контакт интеллектуальных сообществ Индии и Запада // Диалог со временем. – М., 2011. – Вып. 36. – С. 35–59.
4. Деви-махатмья. Пер. с санскр., предисловие и коммент. А. А. Игнатьева. – Калининград, 2003.
5. Диван Дарьяй Лал Капур. Зов Великого Учителя. Издание 2-е. – Винница, 2003.
6. Дерево индуизма. – М.: Восточная литература, 1999. – 559 с.
7. Кабир Грантхавали: (Собрание). Пер. с браджа и комментариев Н. Б. Гафуровой. Введение Н. Б. Гафуровой и Н. М. Сазоновой. – М.: Наука, 1992. – 143 с.
8. Козловский В. Д. Религиозно-философское учение сикхизма // Религии и атеизм в Индии. – М.: Наука, 1973. – С. 56–85.

9. Пятигорский А. М. Материалы по истории индийской философии. –М., 1962.
10. Monier Williams Sanskrit-English Dictionary (2008 revision) // <http://www.sanskrit-lexicon.uni-koeln.de/monier/>
11. Prakash Om. Chapter 6 Bhakti Movement: Kabir, Nanaka and Chaitanya // Cultural History Of India. – New Age International, 2005. – P. 48–56.
12. Swami Bhajanananda. Sri Ramakrishna as the spiritual ideal of the modern age // Prabuddha Bharata: Or Awakened India. – February 2012. – Vol. 117. – No.1. – P. 99–103.